

Fiskerne vil ikke sidde på skolebænken

Af Claus Jensen

Det har altid skortet på undervisningstilbud til fiskere og andre grupper i fiskerisektoren. Under indtryk af den almindelige oplysningsbølge under den anden verdenskrig, var man i fiskeriet særlig opmærksom på dette problem, der givet har haft indflydelse på fiskeriets udviklingsmuligheder, og fiskernes muligheder for at påvirke samfundslivet. Man havde bemærket sig, at der i Danmarks fiskeriby nummer et ikke sad en eneste fisker i det 25-mand store Esbjerg Byråd, og det var faktisk en af grundene til, at Danmarks Fiskerhøjskole blev oprettet den 3. november 1946 i Esbjerg under stor festivitas. Men Danmarks Fiskerhøjskole blev ingen succes og fik kun kort levetid, fordi kursisterne udeblev. Det var ellers fiskernes to egne hovedorganisationer, der havde arbejdet hårdt på at få højskolen oprettet. Denne artikel behandler først og fremmest den politiske proces omkring skolens oprettelse, men også tiden i Esbjerg indtil Danmarks Fiskerhøjskole i 1955 flyttede til Middelfart. Højskolen lukkede endeligt i 1964 uden nogen sinde at have fået den betydning for fiskeriet og fiskernes sociale højnelse, som initiativtagerne havde håbet på.

I Fiskeriministeriets arkiv findes materialet fra det kommissionsarbejde, der førte til højskolens oprettelse. Kildematerialet er naturligvis en vigtig kilde til højskolens historie, men det er også et godt materiale til at illustrere forskellige sider af den rolle, som organisationer spiller i det moderne samfund. Netop organisationernes rolle i det politiske liv har været et vigtigt emne for både den politologiske og historiske forskning i de sidste 15 til

20 år. Det var også, dog mere beskedent naturligvis, emnet for mit speciale. Denne artikel er et slags biprodukt af dette arbejde.

Uddannelseskommissionen nedsættes

Flere af de centrale folk i fiskeriorganisationerne og i administrationen havde en klar opfattelse af, at fiskernes sociale og politiske højnelse skulle ske gennem en bedre uddannelse. Ved Esbjerg Fiskeriforenings 50 års jubilæum i 1942, talte formanden for Vestjysk Fiskeriforening Claus Sørensen for, at man lavede en uddannelse for fiskere¹. Sagen fulgtes siden op af havbiologen, professor, dr.phil. Martin Knudsen i dagspressen, hvor han varmt støttede ideen. Men allerede inden man havde gjort sig konkrete tanker om indholdet af uddannelsen, opstod der uenighed om, hvor skolen skulle ligge. Dansk Fiskeriforening, der havde sit hovedkontor i Københavns centrum, og landets førende havbiologer mente, at skolen skulle ligge i Charlottenlund i tilknytning til Dansk Biologisk Station, mens Vestjysk Fiskeriforening fandt, at den skulle placeres i Esbjerg. Fiskeridirektoratet² greb ind i striden og foreslog, næsten som man kunne forvente det, at der skulle nedsættes en kommission, der kunne behandle sagen. Denne tanke fik fuldstændig tilslutning i organisationerne, blandt andet på Dansk Fiskeriforenings generalforsamling.

Der skete imidlertid ikke noget. I et brev af den 17. november 1942 skrev Dansk Fiskeriforenings formand M. C. Jensen: "*kan det passe, at ministeriet ikke vil være fiskerne behjælpelig med at få*

Vestjyllands store entreprenør, vestkystens høvding som Claus Sørensen blev kaldt i samtiden, var fra 1936-43 formand for Vestjysk Fiskeriforening. Hans tale ved Esbjerg Fiskeriforenings 50 års jubilæum, var den egentlige anledning til, at man nedsatte uddannelseskommissionen, der skulle komme med forslag til en uddannelse for fiskere. (Foto: Esbjerg Byhistoriske Arkiv)

denne vigtige sag på plads"³. Efter M. C. Jensens opfordring til Fiskeridirektoratet, gik det relativt stærkt, og der blev af Fiskeridirektoratet nedsat en kommission. Kommissoriet fik følgende ordlyd: "undersøge og stille forslag om hvilke foranstaltninger der fra statens side kan iværksættes for at skaffe unge fiskere en videregående undervisning, der kan være til støtte for fiskerierhvervet og i det hele taget bidrage til almindelig dygtiggørelse af erhvervets udøvere." Af arkivmaterialet kan man

ikke se, hvem der har haft indflydelse på udformningen af kommissoriet, men selve formuleringen tyder på, at Fiskeridirektoratet selv har forestået den. Kommissionens sammensætning tyder på det samme, for medlemmer blev fiskeridirektør Trolle Thomsen (formand), kontorchef Dinesen (Fiskeridirektoratet), professor Martin Knudsen (Kommissionen for Danmarks Fiskeri- og Havundersøgelse), direktør, dr.phil. H. Blegvad (Dansk Biologisk Station), der alle fire havde tilknytning til Fiskeridirektoratet, højskoleforstander Poul Hansen (Arbejderhøjskolen i Esbjerg), konsulent Johs. Novrup (Undervisningsministeriet), fungerende kontorchef Ulrik Andersen (Finansministeriet), M. C. Jensen, rigsdagsmand og bestyrelsesmedlem i Dansk Fiskeriforening Severin Hansen, Claus Sørensen, Esbjerg Fiskeriforenings formand Laur. Thygesen, fuldmægtig E. Thiel (sekretær, Danmarks Hypotekbank).

Højskole eller undervisningsanstalt

Kommissionens første møde afholdtes den 14. og 15. januar 1943. Mødet demonstrerede stor uenighed mellem organisationernes repræsentanter og særlig professor Martin Knudsen, omkring målet med et eventuelt uddannelsesinitiativ. Sidstnævnte fandt, at det ikke skulle være "en folkehøjskole, men en undervisningsanstalt"⁴, der skulle uddanne fiskerikonsulenter. Han havde tænkt på en slags pendant til uddannelserne på Landbohøjskolen. M. C. Jensen og Claus Sørensen havde imidlertid tænkt sig noget andet. De ville have en folkehøjskole. Claus Sørensen sagde, "fiskerne vil ikke sidde på skolebænken. Det grundlæggende må være de praktiske fag. Regning, engelsk, tysk og naturhistorie må puttes ind i mellem." Et lignende synspunkt gav Severin Hansen udtryk for. Direktør Blegvad, som havde et godt personligt kendskab til fiskerne rundt i landet fra sine foredragsturnéer, nævnte den første fiskerhøjskole⁵, "magister Otterstrøms højskole i Snoghøj, man kan tydeligt

mærke, når man besøger steder, hvor der er fiskere, som har gået der."

Undervisningsministeriets repræsentant konsulent Novrup nævnte, at den nye form for aftenskole og ungdomskole undervisning kunne anvendes som model for almen undervisning af fiskere. Dansk fiskeris talsmand for folkeoplysning, Severin Hansen havde allerede planer om aftenskoler for fiskere og ventede sig meget heraf. Højskoleforstander Poul Hansen så den næsten klassiske konflikt mellem højskolefolket og universitetsfolket og sagde, *"for det praktiske skolefolk tegner billedet sig anderledes end for professor Knudsen og dr. Blegvad""det vigtigste ved en sådan skole må være den menneskelige side og det, at fiskerne gennem undervisning i højere grad vil glide ind som en del af det danske folk, idet fiskerne i øjeblikket på grund af deres arbejde indtager en ret speciel position i samfundet. Man kunne kalde den side af undervisningen for borgerskablære."* Kommissionens første møde skulle også give plads for en lille duel mellem de to konkurrerende organisationsformænd, da Claus Sørensen foreslog et skoleskib, fordi *"når Snoghøj Højskole gik ned, var det fordi der manglede noget praktisk ved siden af til at lokke fiskerne."* Hertil replicerede M. C. Jensen, *"når Snoghøj gik ned skyldes det mangel på tilslutning ikke mangel på praktisk og faglig undervisning."* En bemærkning, som også fremover kom til at holde stik.

Et helt særligt spørgsmål var finansieringen. Både højskole og aftenskole kunne naturligvis støttes gennem de almindelige regler herom. Men alle andre undervisningsformer ville kræve særlige bevilninger, og det fik Finansministeriets repræsentant Ulrik Andersen til at advare mod sådanne initiativer, idet han dog på andendagen trak lidt i land igen. Det havde også fået den ellers så besindige kontorchef Dinesen til at fastslå, at *"når staten kan afse flere millioner til Landbohøjskole så må de også kunne afse midler til fiskerne."* Man beslutte-

Højskoleforstander Poul Hansen fra Arbejderhøjskolen i Esbjerg blev med medlem af kommissionen. Han mente, at fiskerne skulle undervises i borgerskablære. (Foto: Esbjerg Byhistoriske Arkiv)

de at nedsætte et mindre udvalg bestående af Dinesen, Poul Hansen, Severin Hansen, Martin Knudsen, Novrup og Claus Sørensen. Fra det mindre arbejdsudvalg eksisterer der ingen referater. Kommissionen barslede senere med en betænkning, der helt tydeligt afspejlede den uenighed, der var mellem kommissionens medlemmer.

Betænkningen⁶ blev på grund af uenigheden en tretrinraket, hvor man foreslog, at der for det første oprettedes ungdoms- og aftenskoler for fi-

skere med udgangspunkt i de lokale fiskeriforeninger. For det andet, at der skulle oprettes en folkehøjskole for unge fiskere. Man var ikke blevet enig om beliggenheden, der jo havde været den egentlige årsag til, at kommissionen blev nedsat, og beslutningen var heller ikke blevet lettere af, at mange kommuner og erhvervsråd rundt om forsøgte at lokke skolen til netop deres by. For eksempel slog Kolding Erhvervsråd på den centrale beliggenhed, og at *"byen vil stille en grund til rådighed med smuk udsigt over fjorden."*⁷

Man havde ellers lavet et særligt underudvalg, der skulle tage sig af det vanskelige spørgsmål omkring skolens beliggenhed⁸. Det var Dinesen og Severin Hansen, der var blevet pålagt hvervet med at lave en prioritering mellem alle tilbudene. Det blev besluttet, at man ville koncentrere sig om byerne Esbjerg, Fredericia og Århus, som blev besøgt og forholdene grundigt undersøgt. Af disse tre blev Århus og Esbjerg udvalgt som særligt egnede, og derved blev det, for kommissionen kunne stadig ikke nå til enighed, og man måtte i betænkningen foreslå begge lokaliteter. For både aftenskole- og højskole-delen gjorde man i betænkningen opmærksom på, at det videre initiativ burde komme fra fiskeriorganisationerne selv. Forslagene begrundedes i øvrigt med, at der i *"Esbjergs 25-mand store byråd ikke var een fisker"*⁹. Der var også enighed om, at undervisningen ikke måtte konkurrere med undervisningen på navigationsskolerne med henblik på at få fiskeskipper- og sætteskipperbeviset.

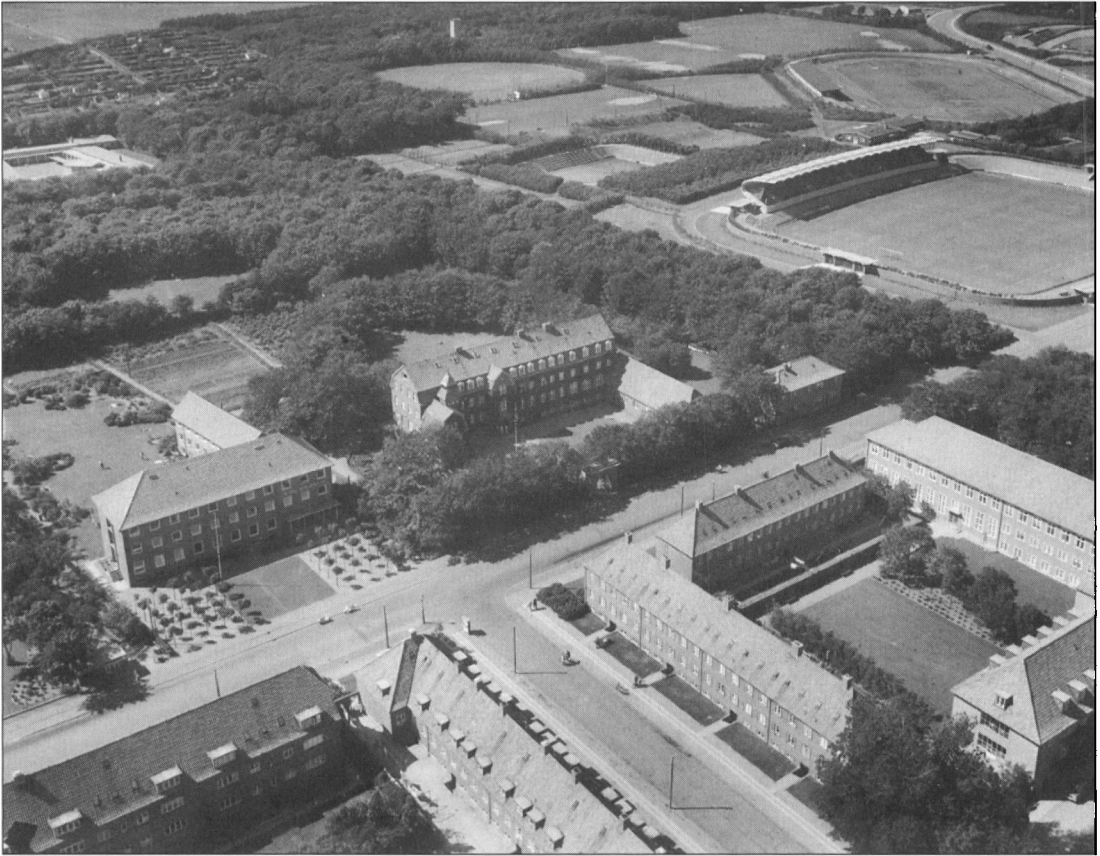
Betænkningens tredje forslag er på flere måde det bedst belyste og gennearbejdede. Det er helt tydeligt, at professor Martin Knudsen virkelig har brændt for denne sag. Han havde hentet oplysninger hjem fra de lande, som krigen tillod at have kontakt med. Særligt de norske og svenske forhold, hvor man havde videregående uddannelser for fiskere, har inspireret betænkningen. Skolen skulle med forbilleder som Danmarks Tekniske

Højskole og Danmarks Tandlæge Højskole kaldes Danmarks Fiskerihøjskole. På skolen skulle der uddannes teknikere, der kunne ansættes som konsulenter, kontrollører og i administrationen samt i industrien. Skolen skulle placeres i tilknytning til Dansk Biologisk Station i Charlottenlund. Spørgsmålet om finansieringen af denne del var problematisk på flere måder. Dels skulle pengene bevilliges over finansloven, dels havde professor Martin Knudsen foreslået helt ekstraordinære høje stipendier på budgettet til eleverne på skolen, for på denne måde at trække elever til. Danmarks Fiskerihøjskole blev også kun foreslået umiddelbart oprettet af et mindretal blandt kommissionens medlemmer (måske dr.phil.erne!), mens flertallet frygtede fiskerihøjskolen skulle tage elever fra folkehøjskolen, som man fandt burde have første prioritet, ligesom man fandt projektet for økonomisk ambitiøst.

Fiskerhøjskolen i Esbjerg

Aftenskolen blev i begyndelsen en vældig succes, velsagtens under indtryk af den almindelige oplysningsbølge under krigen. Severin Hansen var Dansk Fiskeriforenings primus motor i denne sag. I Dansk Fiskeriforening kulminerede antallet af aftenskoler i 1944-45, hvor der blev oprettet aftenskoler i ca. 20 % af lokalforeningerne. Skolerne havde dette år knap 18 elever pr. skole¹⁰. Allerede året efter var aftenskoleundervisningen faldet til 1/3¹¹. Herefter døde aftenskole-tanken langsomt ud, og opmærksomheden blev gradvist forskudt mod højskolen.

Betænkningen havde jo ikke afklaret det meget væsentlige spørgsmål om fiskerhøjskolens lokalisering. Imidlertid tog Vestjysk Fiskeriforening téten. Blandt andet udgav foreningen og en kreds af interesserede en pjece om højskole-initiativet, man allierede sig med Severin Hansen fra Dansk Fiskeriforening og startede en indsamling. Den 30. april 1945 meddelte Vestjysk Fiskeriforening Fis-

Luffoto fra 1956. Ved siden af 4. Maj Kollegiet, der blev indviet i 1950, ses bygningen Gl. Vardevej 80, der både har været den fysiske ramme omkring arbejder- og fiskerhøjskolen. I dag har vandre hjemmet til huse i bygningen. (Foto: Esbjerg Byhistoriske Arkiv)

keridirektoratet, at man havde indsamlet 36.887 kroner til højskolen¹². Samtidigt korresponderede Severin Hansen med Fiskeridirektoratet for at få dem inddraget påny. Den 3. maj 1945 svarede Fiskeridirektoratet, at man ikke kunne indkalde kommissionen, "da den har afsluttet sit arbejde og ikke eksisterer længere."¹³

Da den tyske værnemagt efter befrielsen rømmede den beslaglagte arbejderhøjskolebygning i Esbjerg, besluttede Esbjerg Kommune, der ejede

bygningen, at stille den til rådighed for en kommende fiskerhøjskole. Hermed var Esbjerg den eneste lokalitet, der reelt taltes om. I løbet af sommeren kom der virkelig hold på højskolen, der etableredes en bestyrelse, hvor begge foreninger fik plads. Desuden fik Esbjerg Kommune plads i bestyrelsen. Kommunen besluttede også at give et årligt driftstilskud til højskolen. Også Fiskeridirektoratet gav et tilskud til højskolen - et engangsbeløb. I et udateret og usigneret notat i Fiskeridi-

rektoratet noterede man sig at der ikke var tale om et driftstilskud, og at der derfor ikke kunne påregnes et tilsvarende årligt beløb i fremtiden. Tilsyneladende havde man takket nej til en bestyrelsesplads, for i samme notat hed det, at Fiskeridirektoratets repræsentant i bestyrelsen kunne blive "som et slags gidse eller garant for, at skolen holdes i drift"¹⁴. En ikke særlig modig beslutning, når man tænker på, at landbrugs- og fiskeriminister Erik Eriksen ved højskolens åbning sagde, "denne skole ikke blive Snoghøj om igen"¹⁵, men det skulle hurtigt vise sig, at det var en meget fornuftig administrativ betragtning.

Under stor festivitas åbnede Danmarks Fisker-

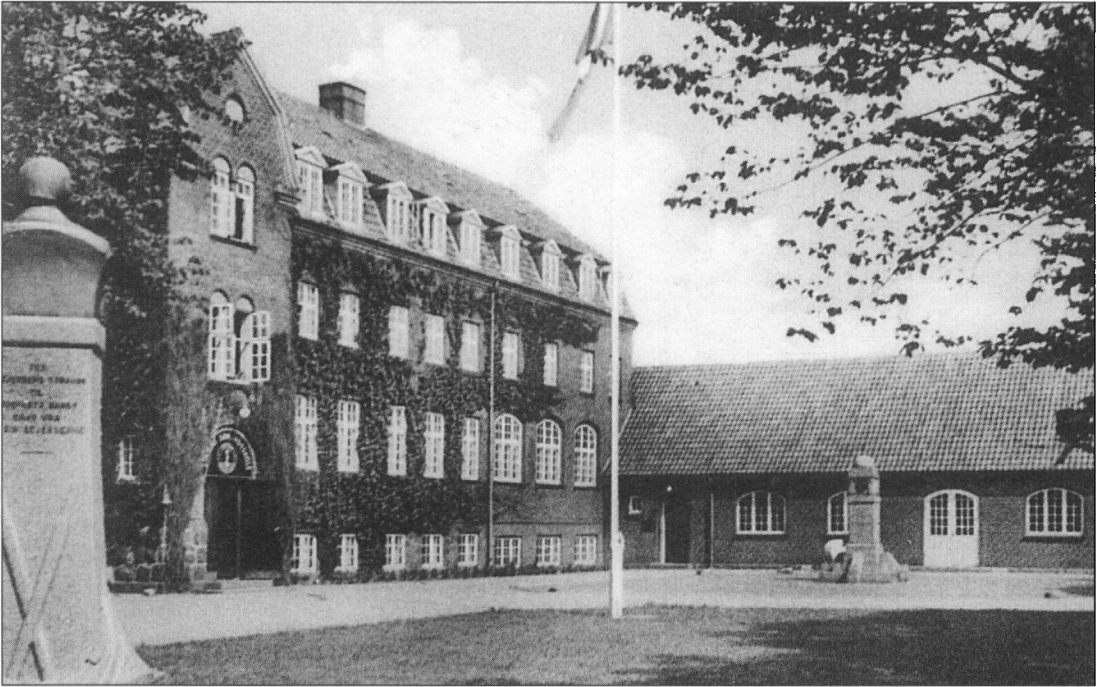

Esbjergs borgmester Højer-Nielsen var blandt talerne, da Danmarks Fiskerhøjskole åbnede. Her ses han i samtale med tre fiskere på havnen. (Foto: Esbjerg Byhistoriske Arkiv)

højskole den 3. november 1946. Både Erik Eriksen, Esbjergs borgmester L. Højer-Nielsen og en stribe rigsdagsmænd og organisationsfolk hyldede den nye folkehøjskole - den sekstende taler lovede at gøre det kort, rapporterede en af de utallige avisreferater fra åbningen. Højskolen havde plads til 100 elever og i det første kursus-halvår var der en belægningsprocent på næsten 50 - det højeste mens skolen lå i Esbjerg. På de følgende kurser var der sjældent mere end 20 elever. Man lavede løbende en række tilpassningsforsøg med blandt andet kurser for aftenskolelærere og sommerkurser for unge piger. Men lige meget hjalp det og efter godt et år måtte driften indskrænkes. For at få indirekte støtte fra Fiskeridirektoratet til højskolens drift undersøgte bestyrelsen muligheden for at lave kurser for fiskeribetjente, men Fiskeridirektoratet reagerede tilsyneladende end ikke på henvendelsen.

Bestyrelsen besluttede derfor, at skolen skulle udlejes til Industriministeriet til brug for undervisningen af unge sømænd det halve af året. Det kunne den meget ihærdige og engagerede højskoleforstander C. E. Hamle ikke leve med, og samarbejdet ophørte under så megen spektakel, at bestyrelsesformand Severin Hansen tilbød at gå som bestyrelsesformand på både Dansk Fiskeriforenings og Vestjysk Fiskeriforenings generalforsamling - begge steder havde man dog fuld tillid til Severin Hansen. Den detroniserede forstander etablerede herefter en konkurrerende højskole - Fiskerhøjskolen i Lønstrup, der aldrig opnåede organisationernes eller administrationens bevågenhed på trods af flere appeller herom¹⁶.

Om denne strid skriver Claus Sørensen i sine erindringer: "bestyreren (forstander Hamle) var en personlighed, som sikkert ville have drevet skolen frem, men stridighed mellem bestyreren og repræsentanter for Dansk Fiskeriforening, især landstingsmedlem Severin Hansen, der var næstformand i Dansk Fiskeriforening, samt en del kællin-

Postkort. Skønt fiskerhøjskolen havde en idyllisk beliggenhed i den smukke højskolebygning, kunne man ikke trække nok kursister til, og højskolen måtte flytte til mindre lokaler i Middelfart. (Foto: Esbjerg Byhistoriske Arkiv)

gesladder bevirkede, at bestyreren tog sin afsked. En ny bestyrer blev engageret, men han havde ikke de evner, som skulle til, og skolen blev nedlagt. Der blev senere oprettet en skole i Middelfart, som også blev en fiasko¹⁷. Claus Sørensens erindring om begivenheden var altså ikke helt korrekt, men den illustrerer det ikke altid særligt hjertelige forhold, der herskede mellem folkene i Dansk Fiskeriforening og udbryderne i Vestjysk Fiskeriforening.

På trods af stor økonomisk støtte fra både privatpersoner, organisationerne og særligt fra Esbjerg Kommune, der fik tilladelse af Indenrigsministeriet til at overdrage bygningerne til højskolen, var en fortsat drift af højskolen ikke mulig, og man besluttede i 1955, at flytte højskolen til mindre lo-

kaler i Middelfart, og i 1964 måtte man helt opgive fiskerhøjskolen¹⁸.

På trods af udbredt støtte og engagement fra organisationstoppen i uddannelsesspørgsmålet løb både aftenskolerne og højskolen ud i sandet på grund af for ringe elevtilslutning. Der kan gives mange bud på, hvorfor det gik som det gik. Nogen har ment at der manglede praktisk undervisning, at karakteren af fiskerens arbejde har umuliggjort deltagelse i undervisning, og andre har ment, at problemet var, at fuldførelse ikke gav formelle kvalifikationer. Alt sammen rigtigt nok og man kunne tilføje, at der egentlig var tale om en generationskløft. For mens det var de unge fiskere, som var skolens målgruppe, var det de ældre og veletablerede fiskere, der tog initiativet til skolernes

1. årgang . Nr. 1

Hilsen fra

DANMARKS FISKERHØJSKOLE

Medlemsblad for Elevforeningen og Fiskerhøjskoleforeningen. Redaktør: Peter Gamborg Nielsen

BLADET

Dette lille beskedne, nu kun kvartalsblad kommer ikke i noget stort udstyr og særlig fremtrædende, men vi beder alle dets læsere og venner af Danmarks Fiskerhøjskole modtage bladet, som det er, og hvad meningen er med det.

Det er en lille budbringer om, hvad der sker på fiskerhøjskolen i Esbjerg, såvel som det skal være en art bindeled imellem alle dem, der har været elever på skolen siden dens åbning i november 1946, således som det tidligere elevblad »Fra Havets«, kendt fra fiskerhøjskolen ved Snoghøj, i sin tid havde til opgave. Men også en anden opgave har dette blad, som ikke er mindre væsentlig, hvilken er, at de, som viser interesse for højskolens arbejde, yder personlige bidrag til højskoleforeningen o. s. v., må få lejlighed til at høre lidt nyt fra højskolens arbejdsmark, hvilket må være ganske naturligt at tænke, og som man vel må sige, de egentlig også har krav på.

Må jeg så til slut i bladets første nummer udtale det håb, at vinteren 1951—52 må få held til at fylde vor højskole med unge fiskere, således at man kan sige, at fiskerne viser den rette forståelse af, hvad skolen betyder for fiskerbefolkningen såvel i åndelig som i social henseende, begge ting hører ubrydelig sammen.

Skal vi forsøge, om vi kan få nog-

le ældre fiskere til at deltage i det 8 dages kursus på skolen til vinter, når der kaldes sammen til dette; det har jo i tidligere vintre vist sig nærmest som en fiasko med disse kursus, hvilket det ikke burde være.

Med venlig hilsen

Severin.

Til læserne

Må jeg herigennem bede alle med interesse for skolen om at tale med de unge om at søge den. Send bud efter skoleplan til dem, der kan tænkes at ville på skole. Hjælp dem med at søge statsunderstøttelse — og den skal gerne søges snarest. Husk også at gøre opmærksom på, at højskoleforeningen har adskillige halve fripladser til rådighed, og at de kan søges på skemaer, som fås enten her eller hos forretningsfører Viggo Madssen.

Peter Gamborg Nielsen.

Til annoncørerne

Hermed vil skolen gerne sige Dem hjertelig tak, fordi De ved Deres annonce hjælper den til at kunne udsende 4 numre af nærværende blad.

Severin Hansen.

Peter Gamborg Nielsen.

Elevforeningen

Med stor beklagelse er der nu gået lang tid, hvor de fleste medlemmer

Også højskolens første månedsblad "Fiskeren" gik ind, og det blev erstattet af denne folder, der udkom 4 gange årligt. (Esbjerg Byhistoriske Arkiv)

oprettelse, sikkert fordi de gennem et langt liv havde følt behov for dette. Endelig er det nok sådan, at der har været et for stort gab mellem det unge kunne tjene som fiskere på grund af den specielle aflønningsform indenfor fiskeriet, og det forbrug man kunne tillade sig som højskolekursist. Noget der aldrig har gjort sig gældende i landbruget.

Set i lyset af den faktiske udvikling blev uddannelseskommissionen en mærkelig fejltagelse, for de to initiativer, man besluttede sig for at fremme, led i løbet af kort tid døden på grund af manglende interesse. Derimod tyder meget i dag på, at professor Martin Knudsens forslag om en teknikeruddannelse var det rigtige. Fiskeriteknolog-uddannelsen på Esbjerg Teknikum ser ud til at overleve - en uddannelse, der både i indhold og mål ligner hans ideer.

Claus Jensen, f. 1965, er cand.phil. og ansat som daglig leder af Fonden: Historisk Samling fra Besættelsestiden 1940-45, beliggende på Byhistorisk Arkiv i Esbjerg.

Noter:

1. Fiskeriministeriet: FISK.J. 2431/1948, Fiskerihøjskolen, dette og det følgende bygger på et notat i Fiskeriministeriet, der redegør for baggrunden for nedsættelse af kommissionen.
2. Indtil statsminister Hans Hedtoft oprettede Fiskeriministeriet i 1947 var Fiskeridirektoratet underlagt Landbrugsministeriet som et selvstændigt departement, således fiskeridirektøren havde direkte referat til ministeren i fiskerispørgsmål.
3. FISK.J. 2431/1948, Fiskerihøjskolen, brev fra Dansk Fiskeriforening af den 17.11.1942.
4. FISK.J. 2431/1948, Fiskerihøjskolen, dette og det følgende bygger på referat af mødet i kommissionen den 14.1.1943.
5. Magister Otterstrøm drev sammen med sin hustru Snoghøj Højskole, der havde fiskere som målgruppe. Højskolen måtte imidlertid ophøre i 1924 på grund af for ringe tilslutning. Også andre højskoler har gennem tiden søgt at imødekomme fiskerne, således havde Vallekilde Højskole særlige kurser for fiskere i sidste halvdel af forrige århundrede.
6. Fiskeridirektoratet: "Betænkning afgivet af kommissionen angående en videregående undervisning for unge fiskere", København, 1944.
7. FISK.J. 2431/1948, Fiskerihøjskolen, et brev fra Kolding Erhvervsråd af den 12. juni 1943 til kommissionen, der blev lagt på sagen.
8. Af betænkningen fremgår det ikke, hvem der sad i underudvalget, men Severin Hansen skriver om det i sine erindringer, Severin Hansen, "Fra Træskoen til Rigsdagen: En fiskers erindringer", København, 1952, side 223f.
9. Fiskeridirektoratet: "Betænkning afgivet af kommissionen angående videre undervisning for unge fiskere", København, 1994, side 10.
10. Severin Hansens redegørelse for aftenskolerne på generalforsamlingen i 1945. Dansk Fiskeriforening; "-s Ordinære Generalforsamling i København den 9.-10. august 1945", København, 1945, side 7.
11. Dansk Fiskeriforening; "-s Ordinære Generalforsamling i København den 4., 5. og 6. juli 1946", København, 1946, side 6.
12. FISK.J. 2431/1948, Fiskerihøjskolen, brev fra Vestjysk Fiskeriforening til Fiskeridirektoratet af den 30.4.1945.
13. FISK.J. 2431/1948, Fiskerihøjskolen, kopi af brev af den 3.5.1945 fra Fiskeridirektoratet til Severin Hansen.
14. FISK.J. 2431/1948, Fiskerihøjskolen, udateret, usigneret notat.
15. Referat i Vestkysten den 4. november 1946, side 3.
16. Det skete bl.a. på hovedorganisationernes generalforsamlinger.
17. Claus Sørensen: "-s Erindringer: Store Opgaver", Esbjerg, 1975, side 23.
18. A. Hjort Rasmussen: "Nettet strammes - viljen styrkes", Esbjerg, 1984, side 41.